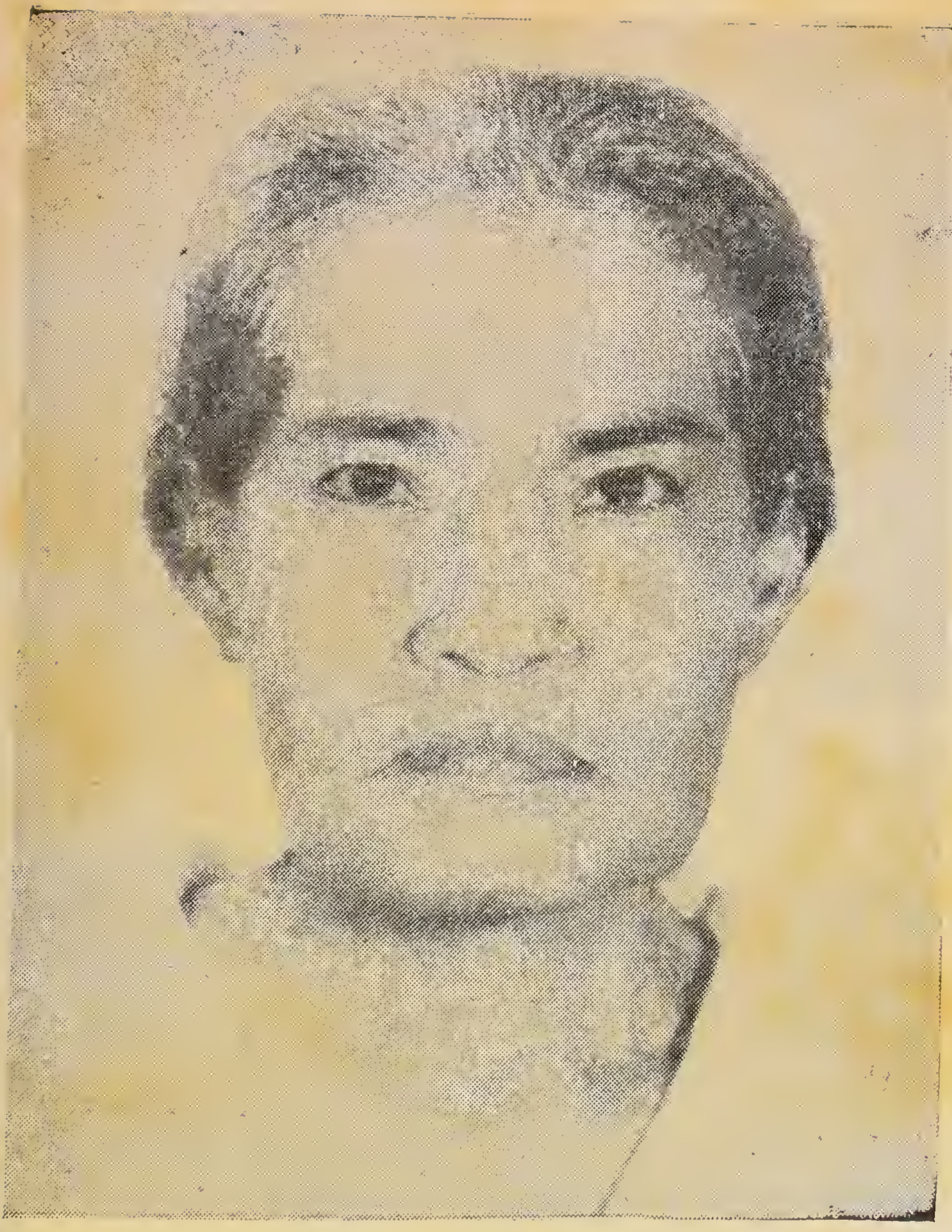
อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

นางแสร์ ทองใบ

มรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๙

นางแสร์ ทองใบ

ชาตะ : ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๓๙

มตะ : ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๙

ประวัติ

นางแสร์ ทองใบ เป็นบุตรีของนายใหม่ นางอ่วม เกิดที่โรงเลี้ยงเด็ก อำเภอป้อมปราบ จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๓๙ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งสิ้น ๓ คน คือ

๑. นางเยื้อน (ถึงแก่กรรม)

๒. นางแสร์ ทองใบ

๓. นางเขียน อังสุสิงห์ (ถึงแก่กรรม)

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ นางแสร์ ทองใบ ได้ทำการสมรสกับ นายบุญชู (ชุบ) ทองใบ มีบุตรด้วยกัน ๔ คน คือ

๑. นางผ่องใส พงษ์พานิช

๒. นายวิเชียร ทองใบ

๓. ด.ช. บุญ ทองใบ (ถึงแก่กรรม)

๔. ด.ช. แดง ทองใบ (ถึงแก่กรรม)

นางแสร์ ทองใบ ได้ถึงแก่กรรม ณ บ้านเลขที่ ๓๑๗/๑ ถนนสุโขทัย อำเภอดุสิต พระนคร เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๙ ด้วยโรคเนื้องอกในลำไส้ รวมอายุได้ ๗๐ ปี.

คำไว้อาลัยจากลูก

แม่ คือพระอรหันต์ของลูก เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ได้เป็นห่วงในความเป็นอยู่ของลูกและหลานทุก ๆ คน ได้คอยสอดส่องสดับตรับฟังช่วยเหลือในลูกหลานทุก ๆ คน เพื่อหวังให้เป็นคนดีมีจิตใจใฝ่ศาสนาพุทธเป็นอย่างสุดยอด ท่านได้ฝึกใฝ่ในรสพระธรรมโดยปวารณาตัวเป็นสมาชิกสมาคมวัดเบญจมบพิตรไปฟังเทศน์และสมาทานอุโบสถศีล จนกระทั่งป่วยหนักในต้นปี ๒๕๐๙ จึงจำเป็นต้องงดไปถือศีล ฟังธรรม ดังที่เคยได้ถือปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนาน ในระหว่างที่ท่านได้รับการอบรมจากรสพระธรรมนั้น ท่านได้รวบรวมหนังสือธรรมะต่าง ๆ มาแจกจ่ายให้ลูก ๆ และนำข้อธรรมะที่รู้ใหม่มาแนะนำให้ลูกหลานฟังเป็นประจำ เป็นการเตือนสติให้ลูกหลานได้ใฝ่ธรรมกันทั่วหน้า

แม่ เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูก อบรมลูกให้เป็นกุลบุตรธิดาที่ดีแล้วท่านยังได้เห็นแสงธรรมะอันแจ่มแจ้งอีกเอนกประการ กล่าวคือ เมื่อท่านต้องไปรับการผ่าตัดที่โรงพยาบาลศิริราชในปี ๒๕๐๔ นั้น ข้าพเจ้าได้มาเฝ้าเทียวไป–มาณโรงพยาบาลศิริราช อยู่หลายสิบครั้ง ในระยะเวลารอการผ่าตัด รอการเยี่ยมเยียน ข้าพเจ้า

ได้มานั่งอยู่ใต้ต้นกัลปพฤกษ์ ระหว่างกลางตึกศิริราชตรงข้ามกับอนุสาวรีย์สมเด็จพระราชบิดาฯนั้น ข้าพเจ้าได้เห็นคนแก่ คนเจ็บเข้าๆออกๆ ระหว่างตึก เพื่อรับการตรวจ รักษา ผ่าตัดอยู่ตลอดเวลา นอกนั้นในห้องทำคลอดก็มีการทำเกิดทารกอยู่เรื่อยๆ และบางรายที่เข้าห้องผ่าตัดแล้วก็กลายเป็นศพไปในบัดดลก็มาก ชั่วขณะที่นั่งอยู่ใต้ต้นกัลปพฤกษ์นั้น สรุปแล้วข้าพเจ้าได้เห็นคนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในเวลาเดียวกัน จนทำให้ซาบซึ้งในคำกล่าวว่าเกิดแก่เจ็บตายเป็นของธรรมดา เป็นธรรมดาโดยแท้จริง ดังนั้นแล้วทำให้ข้าพเจ้าได้ระลึกถึงกาลเวลาที่กำลังล่วงไปๆ อยู่ ว่าตัวเรายังมีชีวิตอยู่ควรรีบขวนขวายประกอบกุศลกรรม ละอกุศลกรรมให้มากที่สุดเท่าที่ชีวิตจะยืนยาวอำนวยให้ เพราะเมื่อถึงคราวสิ้นลมหายใจ กายแตก วิญญาณดับแล้ว เราทำอะไรต่อไปไม่ได้แล้ว

ฉะนั้น แต่ปี ๒๕๐๔ หลังผ่าตัดแม่แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ทำบุญละบาปตลอดเวลา ภาวนาบุญบาปทุกค่ำเช้า ทำให้ไฟราคะอันมี โลภะ โทสะ โมหะ บรรเทาเบาลง แล้วพยายามหลีกเลี่ยงอกุศลกรรม บำเพ็ญเพียรแต่การกุศล เท่าที่สติสัมปชัญญะอำนวยให้นี้ ก็เกิดจากพระคุณแม่ผู้เสียสละในคราวเจ็บป่วยแต่

ครั้งนั้นมา ข้าพเจ้าจึงรักและเคารพแม่แสร์ผู้ให้ทั้งกำเนิดและแสงแห่งธรรมะ เป็นอย่างยิ่ง

จึงขอบุญกุศลที่ลูกประกอบขึ้นในปัจจุบันและอนาคต จงดลบันดาลให้แม่ ถึงซึ่งความสิ้นห่วง ให้ได้ประสบสันติสุขเกษมสำราญ ตลอดระยะกาลที่เป็นไปในวัฏสงสาร และประสบพระนิพพานในที่สุดตามปรารถนาทุกประการ เทอญ.

ลูกของแม่

๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๘

อย่าประมาทในชีวิต

ของ

พระธรรมกิตติโสภณ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ฯ

คำว่า "ประมาท" โดยตรงได้แก่ความปราศจากสติและสัมปชัญญะ คือความระลึกไม่ได้ และความไม่รู้สึกตัว โดยอ้อมได้แก่ความมัวเมาในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ ในความสุข และในวัย ในความไม่มีโรค และในชีวิต คือความหลงระเริงในการได้ทรัพย์สมบัติพัสดุสิ่งของ ในตำแหน่งหน้าที่ยศฐาบรรดาศักดิ์ ในคำสรรเสริญเยินยอ ในความผาสุกสนุกสบายต่าง ๆ ในวัยที่ยังหนุ่มยังสาวหรือเข้าใจว่าตนยังหนุ่มยังสาวและยังเป็นเด็ก ในความแข็งแรงที่โรคยังไม่มีมาถึง และรวมลงก็คือในชีวิตคือความเป็นอยู่ด้วยประการต่าง ๆ จะอยู่ในฐานะอย่างไรก็ตาม ถ้าประมาทก็คือมัวเมาหลงระเริงไปตามฐานะที่เป็นนั้น ๆ เรียกว่า "ประมาทในชีวิต" ซึ่งเมื่อประมาท

ในชีวิตแล้ว ย่อมได้รับความเดือดร้อนและประสบหายนะนานา ประการ ดังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ในทุกเวลานี้ "น้ำลด-ตอผุด"

สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าทรงเปรียบชีวิตของมนุษย์ไว้เป็นหลายนัย เพื่อสอนไม่ให้ประมาท คือ

๑. เปรียบเหมือนหยาดน้ำค้าง คือธรรมดาว่าหยาดน้ำค้างบนใบหญ้า ใบไม้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นแล้วต้องไอความร้อนก็จะพลันหายไป ตั้งอยู่นานไม่ได้ ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เป็นฉันนั้น เมื่อเกิดมาแล้ว ก็มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย คอยรุมเผาให้ร้อนไม่ให้เป็นอยู่ได้นาน และก็พลันดับศูนย์หายอันตรธานไปไม่ทันถึง ๑๐๐ ปี

๒. เปรียบเหมือนต่อมน้ำ คือธรรมดาว่าต่อมน้ำหรือฟองน้ำอันตั้งขึ้นเพราะฝนเม็ดโตตกกระทบพื้นน้ำโดยกำลังแรง ย่อมพลันแตกไป ตั้งอยู่ไม่ได้นาน ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาเพราะความประชุมแห่งเหตุแล้ว เมื่อเหตุคือธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม และวิญญาณธาตุแตกสลายจากกันแล้ว ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ฉันนั้น

๓. เปรียบเหมือนรอยไม้ที่ขีดลงในน้ำ คือธรรมดาว่าน้ำเป็นของแยกจากกันไม่ได้ เมื่อบุคคลเอาไม้ขีดลงไปเพื่อให้แยกจากกัน พอไม่มีไม้คั่นก็กลับเลื่อนไหลเข้าหากันอีก จะมีรอยปรากฏก็ชั่วระยะเวลาที่ไม้กำลังขีดลง ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เป็นฉันนั้น คือเมื่อปัจจัยได้แก่ลมหายใจเป็นต้นยังเป็นไปอยู่ ก็ย่อมเป็นอยู่ได้ เมื่อใด ปัจจัยคืออายุ ไออุ่น วิญญาณละกายนี้ไปแล้ว เมื่อนั้นกายนี้ก็ย่อมนอนอยู่เหนือแผ่นดินหาแก่นสารมิได้ และแล้วก็ไม่มีอะไรเหลือ

๔. เปรียบเหมือนลำธารอันไหลมาจากภูเขา คือธรรมดาว่ากระแสน้ำในลำธารที่ไหลลงจากภูเขาย่อมมีกำลังเชี่ยวไหลแรง และพัดพาเอาทุกสิ่งทุกอย่างให้ไหลไปตาม ไม่มีหยุดยั้งสักขณะเดียว ย่อมมีแต่จะไหลไปอย่างเดียว ฉันใด วันและคืนที่ล่วงไป ๆ ก็ย่อมพัดพาเอาชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายให้ไหลไปสู่ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ไม่มีหยุดพักสักขณะเดียว ฉันนั้น

๕. เปรียบเหมือนก้อนเขพะ (น้ำลาย) คือธรรมดาว่าบุรุษผู้มีกำลังย่อมจะถ่มก้อนเขพะที่ปลายลิ้นไปโดยไม่ยาก ฉันใด ความตายก็จะไล่ความมีชีวิตอยู่ให้หมดสิ้นไป ฉันนั้น

๖. เปรียบเหมือนเนื้อนาบไฟ คือธรรมดาว่าชิ้นเนื้อที่บุคคลนำลงในกระทะเหล็กอันร้อนตลอดวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ย่อมจะพลันไหม้และตั้งอยู่ไม่ได้นาน ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่ต้องเพลิงกิเลสและกองทุกข์เผาผลาญให้เหี้ยมเกรียมอยู่เสมอ ย่อมทนอยู่ไม่ได้และตั้งอยู่ไม่นาน ฉันนั้น

๗. เปรียบเหมือนโคที่เขาจะฆ่า คือธรรมดาว่า โคที่เขาจะต้องนำไปสู่ที่ฆ่า ยกเท้าเดินไปเท่าใด ความตายก็ใกล้เข้ามาเท่านั้น ฉันใด ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็เป็นฉันนั้น คือยิ่งเกิดมานานเท่าใด ก็ใกล้ความตายเข้าไปเท่านั้น

ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นของน้อยนิดเดียว เปรียบได้ด้วยประการต่าง ๆ อย่างนี้ เหตุนั้น ความมัวเมาประมาทในชีวิตคือในความเป็นไปและเป็นอยู่ด้วยประการต่าง ๆ จึงเป็น

เรื่องที่บุคคลผู้ฉลาดในประโยชน์ไม่ควรประมาท เพราะถ้าประมาทแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เป็นหนทางแห่งความตาย" คือถึงจะไม่ตายไปเพราะหมดชีวิต ก็ตายไปทั้งที่เป็น ๆ คือตายจากคุณงามความดี ตายจากฐานะที่จะพึงได้พึงถึง ในปัจจุบันก็คือตายไปจากวงสังคม ไม่มีใครกล่าวถึงอีกเลยก็มี

เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดที่จะถือเอาสารประโยชน์จากการมีชีวิตที่นิดเดียวนี้ไว้ ก็จึง "อย่าประมาทในชีวิต" คือให้มีสติระลึกได้ มีสัมปชัญญะรู้สึกตัวอยู่เสมอ ว่าชีวิตนี้น้อย จะทำกรรมอะไรที่จะเป็นรอยของชีวิตฝากไว้ในโลก ก็จึงให้เป็นกรรมที่ดีที่ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและตนเอง ซึ่งนอกจากจะฝากรอยคือผลกรรมดีไว้แล้ว ยังจะได้ปูพื้นทางดำเนินชีวิตในปัจจุบันให้เป็นไปดี และนำไปสู่สุคติคือสถานที่ดี ๆ ยิ่งขึ้นไป ฯ

ในที่สุดนี้ ขอฝากไว้เป็นอนุสติกัมมัฏฐาน ขอให้พิจารณากันนาน ๆ ว่า "อย่าประมาทในความเป็นอยู่" ว่าจะเป็นอยู่นาน เพราะชีวิตเป็นของนิดเดียว "เวลาน้ำขึ้น น้ำท่วมปากไม่มีใครพูดถึง แต่เวลาน้ำลง ตอผุด ปากน้ำไม่ท่วม ใคร ๆ ก็สามารถที่จะพูดได้ แม้แต่เด็กผู้ที่ไม่รู้อะไรเลย" สวัสดี ฯ.

สัตตัคคิธรรมเทศนา

ของ

พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดงกัณฑ์อุโบสถ

ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๒๙ ตุลาคม ๒๕๐๙

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สตฺติเม ภิกฺขเว อคฺคี ฯ กตเม สตฺต ราคคฺคิ โทสคฺคิ โมหคฺคิ อาหุเนยฺยคฺคิ คหปตคฺคิ ทกฺขิเณยฺยคฺคิ กฏฺฐคฺคิ ฯ อิเม โข ภิกฺขเว สตฺต อคฺคีติ ฯ

วันนี้ เป็นวันบุรณมีดิถีเพ็ญแห่งเดือน ๑๑ เมื่อกล่าวตามกาลปกติก็เป็นวันที่รักษาศีลและฟังพระธรรมเทศนาของพุทธ-บริษัท ตามที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าตรัสอนุญาตไว้ในอุโบสถขันธ์คัมภีร์พระวินัย ฯ เมื่อกล่าวโดยกาลพิเศษ วันนี้เป็นวันออกพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ ดังที่พุทธศาสนิกชน

ทราบกันโดยมาก แต่หากจะกล่าวตามพระวินัยนิยมบรมพุทธา-
นุญาตแล้ว วันนี้เป็นวันปวารณา คือเป็นวันที่สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งได้อธิษฐาน
การเข้าจำพรรษา ในวันแรมค่ำ ๑ เดือน ๘ แล้วว่า จะอยู่
จำพรรษาคือพักแรมในระยะกาลฤดูฝน ๓ เดือน วันเพ็ญเดือน
๑๑ นี้เป็นวันตรงกำหนดที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต
ไว้ ซึ่งให้งดสังฆกรรมการฟังพระปาฏิโมกข์ตามปกติ แต่ให้
กระทำสังฆกรรมการปวารณาแทน ซึ่งสังฆกรรมการปวารณา
นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์
ซึ่งได้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้วนั้น ได้ปวารณาคืออนุญาต
ให้แก่กันและกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ด้วยอาศัยความ
กรุณาความหวังดีต่อกันและกันเป็นหลักปฏิบัติ โดยพระพุทธ
ประสงค์ว่า การที่พระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาด้วยกันในระหว่าง
๓ เดือนนั้น อาจจะได้พบได้เห็นหรือได้ทราบหรือได้รังเกียจ
ในใจถึงอาจาระความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุบางรูปบาง
รายซึ่งบกพร่องมีอยู่ เมื่ออยู่จำพรรษาครบฤดูฝน ๓ เดือนแล้ว
ต่างรูปก็ต่างจักไปจาริกเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน เช่นไปปฏิบัติ
สมณธรรมในป่า หรือไปประกาศพระศาสนา หากยังมีความ

ข้องใจหรือความรังเกียจมีอยู่แล้วไป ย่อมจักไม่เป็นผลดีนัก แก่พระศาสนา เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปวารณาตน คืออนุญาตให้แก่สงฆ์ว่า "สงฺฆมฺภนฺเต ปวาเรมิ" เป็นต้น แปลความว่า "พระเจ้าข้า ข้าพเจ้าขอปวารณากะสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังคือทราบมาก็ดี ด้วยรังเกียจในใจก็ดี ขอท่านทั้งหลายอาศัยความกรุณาโปรดว่าข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำแก้" ดังนี้ฯ โดยการอนุญาตต่อสงฆ์อย่างนี้ เรียกว่า "ปวารณา"

การปวารณานี้ แม้จะเป็นข้ออนุญาตเฉพาะในหมู่พระภิกษุสงฆ์ แต่เมื่อคฤหัสถ์ชนจะนำไปปฏิบัติบ้าง ย่อมเป็นความดี เพราะจักนำความสุขและความสงบเรียบร้อยดีงามมาสู่วงสังคมโดยแท้ คือถ้าบุคคลผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันจะได้ปวารณา คือให้ความเปิดเผยต่อกัน ในหมู่ที่อยู่ด้วยกัน ในเรือนในบ้านเดียวกัน หรือในหมู่บ้านใกล้ ๆ กัน โดยความเป็นญาติเป็นมิตรสหายกัน ต่างอนุญาตให้แก่กันและกันได้อาศัยความกรุณาความหวังดีต่อกัน ว่ากล่าวตักเตือนกันในทางที่ชอบแล้ว ย่อมจักอยู่ด้วยกันเป็นผาสุกสบาย ไม่มีเรื่องระคายเคืองเพราะความกระทบกระทั่งกันให้เดือดร้อน เพราะเมื่อฝ่ายหนึ่งมีความ

ประสงค์เป็นอย่างไร ก็ได้เปิดเผยให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบตามความเป็นจริง หรือฝ่ายหนึ่งมีความบกพร่องเสียหาย แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีความหวังดีมีความกรุณาชี้ข้อบกพร่องนั้นให้เข้าใจ เมื่อต่างฝ่ายต่างมีน้ำใจเห็นใจกันและกันแล้ว ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความเกรงอกเกรงใจไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีศีลความประพฤติทางกายทางวาจาดีต่อกัน มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน ไม่ถือทิฏฐิมานะอหังการ มมังการเข้าหากัน รู้ว่าอะไรที่ตนบกพร่องก็แก้ไขให้ดีขึ้น รู้ว่าอะไรจักเป็นที่พอใจของเพื่อนบ้านร้านถิ่นที่อยู่ใกล้กัน ก็พยายามประพฤติปฏิบัติอ่อนน้อมเข้าหากัน เช่นนี้ย่อมจักมีความสุขและความสงบเรียบร้อยดีงามเป็นแน่แท้ และหากจะได้ถือปฏิบัติในวงสังคมทั่วไป ก็ย่อมจักมีแต่กำไรเป็นความสุขและความสงบโดยส่วนเดียว ฯ

แต่เพราะวิสัยแห่งปุถุชนเป็นคนมีกิเลส ถึงแม้จะรู้ดีรู้ชอบอยู่แล้ว ก็ไม่ค่อยจะยอมใคร ไม่ค่อยจะฟังคำตักเตือนของใคร แม้แต่ในบ้านในเรือนเดียวกัน ซึ่งควรจะมีความเอื้อเฟื้อเห็นใจกันในฐานเป็นญาติเป็นมิตรกัน แต่เมื่อกิเลสเข้าครอบงำใจแล้ว ย่อมจะผิดพ้องหมองใจกัน ถึงโกรธเคืองแตกร้าวจากกันเพราะเหตุแม้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มี ทั้งนี้เพราะกิเลสมีราคะ

ความกำหนัดรักใคร่ โลภะความโลภอยากได้ โทสะความคิดร้าย โมหะความหลงไม่รู้จริง ย่อมไม่เข้าใครออกใคร เมื่อเกิดขึ้นครอบงำใจของบุคคลใดแล้ว ย่อมทำบุคคลนั้นให้เห็นผิดเป็นชอบ เห็นชั่วเป็นดี ที่เรียกว่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว ทำบุคคลนั้นให้เร่าร้อนอยู่เป็นนิตย์ ทำจิตให้ว้าวุ่นด้วยประการต่างๆ ยิ่งเป็นกิเลสส่วนราคะความกำหนัดรักใคร่ในระหว่างครัวเรือน เช่น บุตรธิดากับมารดาบิดา ภรรยากับสามี เป็นต้น ย่อมเป็นผลทำให้เกิดความเร่าร้อนอยู่เป็นนิตย์ สมเด็จพระธรรมสวามิศร์สัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเป็นไฟ เพราะเผาลนอัธยาศัยจิตใจของบุคคลให้เร่าร้อน จึงเป็นหน้าที่ของบุคคลผู้หวังความสุขและความสงบ จะต้องพยายามดับ พยายามที่จะบรรเทาให้เบาบางลง โดยไม่ใส่เชื้อหรือเพิ่มเชื้อให้กระพือฮือโหมให้เผาให้ไหม้จิตใจมากจนเกินไป อนึ่ง การปฏิบัติในระหว่างบุคคลที่ควรเคารพมีพระสงฆ์ผู้ทรงศีลทรงสิกขาวินัย เป็นต้น หากปฏิบัติไม่ดีไม่ถูกตามทำนองคลองธรรม ย่อมจักเป็นไฟเผาคุณงามความดีของบุคคลให้พินาศได้ เพราะเหตุนั้นไซร้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงพระมหากรุณาแก่เวไนยชน พระองค์เมื่อจะทรงสอนบุคคลมิให้ประมาท ให้มีสติสัมปชัญญะ

สำรวมระวังในความประพฤติปฏิบัติระหว่างกันและกันของบุคคลผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยฐานเป็นญาติ เป็นมิตร เป็นต้น สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสแสดงกิเลสและบุคคลเปรียบด้วยไฟ คือไฟสามัญที่มีไว้หุงต้มอาหารและให้แสงสว่างอันเป็นคุณแก่ผู้ใช้นั้น ถ้าใช้ไม่ถูกต้องย่อมจะเป็นไฟเผาบ้านเผาเรือนให้ได้รับความเดือดร้อนฉันใด ไฟ คือราคะความกำหนัดรักใคร่ โทสะความคิดร้าย โมหะความหลงไม่รู้จริง หรือไฟคือบุคคลผู้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ เช่นมารดาบิดา บุตรธิดาและสามีภรรยาก็ดี หรือสมณะผู้ทรงศีลทรงธรรมก็ดี ถ้าปฏิบัติกันไม่ถูกต้องตามหน้าที่แล้ว ย่อมเป็นไฟเผาลนให้เดือดร้อนฉันนั้น ดังพระพุทธภาษิตที่ได้ยกมาเป็นหัวข้อเทศน์นั้น คือ "สตฺติเม ภิกฺขเว อคฺคี" เป็นต้น แปลความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฟเหล่านี้มีอยู่ ๗ ประการ ๗ ประการเป็นไฉน ราคัคคิ-ไฟคือราคะ โทสัคคิ-ไฟคือโทสะ โมหัคคิ-ไฟคือโมหะ อาหุเนยยัคคิ - ไฟที่ควรบูชาคือมารดาบิดา คหปตัคคิ - ไฟเจ้าเรือนคือสามี ภรรยา บุตรธิดา และบริวาร ทักขิเณยยัคคิ-ไฟคือผู้ควรแก่ทักษิณาทาน คือสมณะผู้ทรงศีล

ทรงธรรม และกฏฐัคคิ–ไฟกินเชื้อไม้คือไฟสามัญ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไฟเหล่านี้ ๗ ประการแล ดังนี้ ฯ

ตามพระพุทธภาษิตหมวดนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า ราคะความกำหนัดรักใคร่ โทสะความคิดร้าย โมหะความหลงไม่รู้จริง เป็นไฟภายในที่เผาลนบุคคลให้เร่าร้อน มารดาบิดาก็ดี บุตรธิดาและภรรยาสามีก็ดี พระสงฆ์ผู้ทรงศีลสิกขาวินัยก็ดี เมื่อปฏิบัติกันไม่ถูกต้องด้วยดี ก็เป็นไฟที่เผาลนบุคคลให้เร่าร้อนเหมือนกัน เช่นเดียวกับไฟสามัญคือไฟกินเชื้อไม้เมื่อใช้ไม่ถูกต้องย่อมเผาไหม้บ้านเรือนให้ได้รับความเดือดร้อน วาระนี้จักวิสัชนาความแห่งพระพุทธภาษิตนี้โดยประสงค์ พอเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและความปฏิบัติต่อไป ฯ

ไฟ ๓ ประการเบื้องต้น คือ ไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ เป็นไฟกิเลสที่มีอยู่ภายในใจของบุคคลทุกคน ถ้าปล่อยให้ไหม้ให้กระพือฮือโหมไปใหญ่ ย่อมจะเผาลนให้ร้อนให้ไหม้เป็นนักเป็นหนา จะพึงเห็นได้ในบุคคลผู้มีราคะความกำหนัดรักใคร่กล้าย่อมจักมุ่งหมายไหลหลงไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ย่อมจักได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง หรือบุคคลผู้ตกอยู่ในบ่วงแห่ง

โลภะความโลภทะเยอทะยานอยากได้ไม่รู้จักจบจักสิ้น ย่อมจักดิ้นรนเดือดร้อนนานาประการ เพราะย่อมแสวงหาด้วยความทะเยอทะยานอยากได้มีประการต่าง ๆ ได้อย่างนี้แล้ว อยากได้อย่างโน้นต่อไป เมื่อไม่เพียงพอย่อมประกอบทุจริตได้นานาประการ แท้จริงราคะก็ดี โลภะก็ดี ได้ชื่อว่าเป็นกิเลสพวกเดียวกันแต่ที่ไม่จัดโลภะว่าเป็นไฟ เพราะมีความเร่าร้อนน้อยกว่า ส่วนราคะนั้นมีความเร่าร้อนเป็นนักเป็นหนา เหตุนั้นราคะหรือโลภะจึงจัดว่าเป็นไฟภายในประการหนึ่ง ฯ อนึ่งโทสะความคิดร้ายหรือคิดประทุษร้ายต่อกัน ย่อมบั่นผลให้เป็นความเดือดร้อนมากเพราะบุคคลผู้อยู่ด้วยกันตามธรรมดาย่อมจะมีผิดพ้องหมองใจกันกระทบกระทั่งกันบ้าง ถ้าไม่รู้จักยับยั้งไม่รู้จักอดกลั้น ปล่อยให้เป็นไปตามอารมณ์ย่อมจะเป็นไปกันใหญ่ หรือบุคคลบางคนมีไฟริษยาไม่ปรารถนาให้คนอื่นได้ดี หรือมีไฟพยาบาทแล้วไม่รู้จักลืมไม่รู้จักหาย แต่พยาบาทปองร้ายเรื่อยไป เช่นนี้ชื่อว่าเป็นไฟเผาจิตใจให้เร่าร้อน จึงเป็นไฟภายในอีกประการหนึ่ง ฯ อนึ่งไฟคือโมหะความหลงไม่รู้จริง หรือความหลงไม่รู้จักผิดชอบชั่วดีบาปบุญคุณโทษประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ อย่างน้อยย่อม

จักเห็นแก่ตัวเป็นประมาณ หรือทำอะไรย่อมจักทำไปตามอารมณ์ของตนเป็นใหญ่ ย่อมเป็นเหตุให้ผิดให้พลาดได้นานาประการ เมื่อผิดเมื่อพลาดแล้วย่อมจะเผาลนสันดานให้เร่าร้อน ฉะนั้นจึงชื่อว่าเป็นไฟภายในอีกประการหนึ่ง ฯ "ไฟภายในทั้ง ๓ ประการนี้ย่อมเผาลนอัธยาศัยจิตใจของบุคคลให้เร่าร้อนอยู่เป็นนิตย์ ดังพระพุทธภาษิตแปลความได้ว่า "ไฟคือราคะย่อมเผานรชนผู้หมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์ ไฟคือโทสะย่อมเผานรชนผู้มีจิตริษยาพยาบาทปองร้ายบุคคลอื่น ไฟคือโมหะย่อมเผานรชนผู้หลงไม่ฉลาดในอริยธรรม มืดมัวไปทั่วทิศไม่รู้จักผิดชอบชั่วดีบาปบุญคุณโทษ" ดังนี้ ฯ ราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ เหล่านี้ชื่อว่าเป็นไฟแต่ละประการ ฯ ซึ่งเป็นไฟที่ร้อนอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ในทุกวันนี้ ก็เพราะราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ เหล่านี้ เหตุนั้นจึงพยายามดับ พยายามบรรเทาให้เบาบางลงไป และหากพยายามดับให้หมดสิ้นไปได้ ย่อมจักเป็นความสงบสุขอย่างยิ่ง ที่เรียกว่าพระนิพพาน การที่จะดับหรือบรรเทาไฟเหล่านี้ได้ ต้องเป็นบุคคลมีสติสัมปชัญญะคือความระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ อย่าปฏิบัติอะไรลงไปด้วยอารมณ์ พยายามใช้ปัญญาความรู้ไตร่ตรองให้รอบคอบชอบแก่เหตุผล ด้วยความ

เป็นคนมีขันติอดทนและวิริยะอุตสาหะเต็มตามสามารถ ย่อมอาจให้บรรเทาเบาบาง และดับได้ในที่สุด ฯ

ไฟอีก ๔ ประการ คือ ไฟที่ควรบูชาอันได้แก่มารดาบิดา ไฟเจ้าเรือนอันได้แก่ภรรยาสามีบุตรธิดาและบริวารชน ได้ชื่อว่าเป็นไฟ เพราะมารดาบิดานั้นเป็นบุรพาการีที่สำคัญยิ่งที่บุคคลจะพึงเคารพนอบนบบูชา คือท่านได้เลี้ยงมา ได้ให้ความสุขความเจริญมา จนเจริญวัยใหญ่กล้า เป็นผู้มีอุปการคุณเป็นอันมาก เป็นผู้ที่บุตรธิดาควรเคารพนอบนบบูชาโดยแท้ ฯ อนึ่ง ภรรยาสามี บุตรธิดา หรือบริวารชน ตามธรรมดาย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ต้องอาศัยกันและกันเป็นไป หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ย่อมจักได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง ฯ คือมารดาบิดาก็ดี บุตรธิดาก็ดี ภรรยากับสามีก็ดี เมื่อปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่ถูกต้องเหมาะสม ย่อมจักเป็นไฟเผาลนให้เดือดร้อน จะพึงเห็นตัวอย่างได้ในปัจจุบันเป็นอันมาก เช่นมารดาบิดาไม่ได้อบรมบุตรธิดาให้เป็นไปดี คือปล่อยปละละเลย หรือตามใจเสียจนเคยชินจนไม่รู้ว่าถูกหรือผิด หรือบุตรธิดาไม่รู้จักคุณของมารดาบิดา เหล่านี้ย่อมเป็นความเดือดร้อนนานาประการ และในระหว่างภรรยา

สามี ถ้าเป็นบุคคลที่ไม่ซื่อตรงต่อกัน ประพฤติไปตามอารมณ์ของตน หรือบริวารชน หรือญาติมิตรสหายเหล่าอื่น ก็เป็นเช่นเดียวกัน ถ้าประพฤติปฏิบัติไม่เป็นที่ไว้วางใจกันได้แล้ว ย่อมจักเป็นความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง จะไปไหนก็ไปไม่ได้เพราะเป็นห่วง จะนอนก็ไม่หลับเพราะคิดเรื่องร้อนร้อยแปดพันประการ ฉะนั้นท่านจึงจัดเป็นไฟแต่ละประการ ๆ ฯ อนึ่ง ทักขิเณยยัคคิ—ไฟคือบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณาทาน อันได้แก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีลทรงคุณธรรมความดีงามในพระพุทธศาสนา เมื่อบุคคลสามัญปฏิบัติดีต่อท่าน รู้จักเคารพนบนอบ รู้จักบำเพ็ญทาน รู้จักทำการติดต่อกับท่านด้วยดี ย่อมจักมีผลเป็นคุณงามความดี เป็นคุณเป็นประโยชน์นานาประการสมกับการปฏิบัตินั้น ๆ แต่ถ้าไม่เคารพนับถือ ไม่รู้จักบำเพ็ญทาน หรือพยายามช่วยให้ท่านได้ปฏิบัติไปในทางที่ผิด ๆ เช่นบริจาคทานโดยไม่คิดว่าควรไม่ควรเพียงไร เช่นนี้ชื่อว่าเป็นไฟเผาทั้งตนและเผาทั้งท่าน ทำความเดือดร้อนให้เป็นผล ทำตนให้เดือดร้อนยิ่งขึ้นไป ฯ อนึ่งไฟประการสุดท้าย คือกัฏฐัคคิ—ไฟกินเชื้อไม้ อันได้แก่ไฟธรรมดาสามัญนี้เอง ถ้าบุคคลรู้จักใช้ย่อมจักให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี เช่นใช้ในการหุงต้มอาหาร หรือใช้ให้ได้รับแสงสว่าง แต่ถ้าไม่รู้จักใช้หรือใช้ผิดใช้พลาด ย่อมอาจสามารถ

เผาบ้านเผาเรือนให้พินาศฉิบหายย่อยยับไป ดังตัวอย่างที่เห็นได้ในปัจจุบันนี้ เหตุนั้นจึงควรระมัดระวังในการใช้ไฟให้ดี อย่าเผลออย่าประมาทเรื่องไฟ ทั้งไฟกินเชื้อไม้และไฟฟ้า ฯ

ไฟทั้ง ๗ ประการเหล่านี้ คือทั้งไฟภายในและไฟคือบุคคลที่เกี่ยวข้องและไฟสามัญ ย่อมจะให้ทั้งคุณและโทษ บุคคลผู้มีและใช้ต้องระมัดระวังในการปฏิบัติ ด้วยความพยายามให้มีสติสัมปชัญญะคือความระลึกได้และรู้ตัวในขณะปฏิบัติ มีธิติความยั้งใจไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ มีขันติ อดใจอดทนต่ออารมณ์ที่จะพึงบังเกิดขึ้นด้วยประการนั้น มีปัญญาให้รู้รอบชอบด้วยเหตุและผล พยายามอบและรมตนให้ราคะโลภะโทสะโมหะให้เหือดให้แห้งไป ในบุคคลผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต้องพยายามดับอารมณ์ให้มาก แล้วปฏิบัติตนไปตามหน้าที่ตามฉันที่ธรรมดาแต่งมา เป็นมารดาบิดาพึงดูและเลี้ยงบุตรธิดาให้เป็นไปดี มีเมตตากรุณาและมุทิตาในทางที่ถูกที่ชอบ ไม่ปล่อยให้ไปตามใจชอบอันจะเป็นเหตุให้เดือดร้อนในภายหลัง ใช้อุเบกขาวางใจเป็นกลางอย่าเอียงไปเพราะรักเพราะโกรธเพราะหลงหรือเพราะกลัว เป็นบุตรธิดาพึงรู้จักคุณของมารดาบิดา มีกตัญญูรู้คุณแล้ว พึงมีกตเวทีรู้จักตอบแทนในทางที่เหมาะสม พยายามอบรมตนให้เป็นบุตรธิดาที่ดีเพื่อเป็นศักดิ์เป็นศรีแก่ตระกูลวงศ์ ใน

ระหว่างภรรยาสามีพึงเป็นผู้มีสัจจะสัตย์ซื่อต่อกัน มีทมะรู้จักข่มใจ มีธิติรู้จักยั้งใจ มีขันติรู้จักอดใจ มีจาคะรู้จักเสียสละและให้อภัย และบุคคลภายในอันได้แก่บุตรธิดาหรือบริวารชนพึงอุปถัมภ์และเลี้ยงดูโดยสมควร ตลอดถึงเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง ก็ควรจะรู้จักใจกัน ไม่ควรรบกวนหยิบนั่นยืมนี่จนเป็นที่ขัดใจกัน โกรธเคืองกัน พยาบาทปองร้ายกัน พึงอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นคนมีศีลมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน รวมทั้งพระสงฆ์ผู้ทรงศีลทรงธรรม พยายามให้ความเคารพนับถือในท่าน ด้วยพยายามประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธานุสาสนี เป็นต้นว่า พยายามละความชั่ว ประพฤติความดี มีจิตใจผ่องใสพยายามขจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ มีราคะโลภะโทสะโมหะเป็นต้น อย่าให้เป็นไฟเผาลนอัธยาศัยจิตใจให้เร่าร้อนด้วยเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ พึงหยุดใจยั้งใจไว้ อย่าปล่อยไปตามอารมณ์ เช่นนี้ย่อมจักได้รับความสุขความสงบเรียบร้อยดีงามสมตามความประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ ทุกประการ ฯ อนึ่ง ไฟธรรมดาสามัญที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ จะเป็นไฟกินเชื้อไม้หรือไฟฟ้าก็ตาม พึงปฏิบัติให้เป็นไปด้วยดีโดยชอบ อย่าประมาท อย่าเผลออย่าเลินเล่อ ใช้แต่ในทางที่ถูกที่ควร ถึงคราวก่อก็ก่อ ถึง

คราวดับก็ดับ อย่าปล่อยทิ้งไว้ให้เป็นอันตรายได้ เช่นนี้ก็ย่อมจะคุ้มครองทรัพย์สมบัติของตนและของบุคคลอื่นให้เป็นไปดี ๆ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าตรัสกิเลสและบุคคลเปรียบเทียบด้วยไฟรวม ๗ ประการ ดังวิสัชนามานี้ เพื่อชี้แนวทางปฏิบัติให้บุคคลผู้หวังความสวัสดีแก่ตนได้ประพฤติปฏิบัติโดยทางที่ชอบ เหตุนั้นสาธุชนผู้มีปัญญาพึงใช้ปรีชาตริตรองให้รอบคอบชอบแก่เหตุและผล แล้วพยายามอบและพยายามรมตนให้เป็นไปด้วยดีตามพระพุทธานุสาสนี คือตามคำสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยประสงค์ทุกประการ ย่อมจักได้รับความเกษมสานต์และสุขสำราญ โดยสมควรแก่ความประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ ทุกประการ โดยเทศนาบริหารดังได้วิสัชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ.

วัตรบทธรรมเทศนา

ของ

พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดงกัณฑ์อุโบสถ ภาคเช้า

ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๒๑ มีนาคม ๒๕๐๙

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

มาตาเปติภรํ ชนฺตุํ กุเล เชฏฺฐาปจายินํ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ เปสุเณยฺยปฺปหายินํ
มจฺเฉรวินเย ยุตฺตํ สจฺจํ โกธาภิภุํ นรํ
ตํ เว เทวา ตาวตึสา อาหุ สปฺปุริโส อิติ ฯ

วันนี้ เป็นวันธรรมสวนะแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นวันที่รักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย และเป็นวันฟังธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระพุทธานุญาตไว้ในอุโบสถขันธ์คัมภีร์พระวินัย ฉะนั้น วาระ

นี้จักได้นำธรรมีกถามาแสดง เพื่อเป็นเครื่องเจริญศรัทธาความเชื่อและปสาทะความเลื่อมใสแห่งสาธุชนผู้สนใจในธรรมปฏิบัติฯ ตามคาถาภาษิตที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ ดังได้ยกมาเป็นหัวข้อเทศนาเบื้องต้นนั้นว่า

มาตาเปติภรํ ชนฺตุํ กุเล เชฏฺฐาปจายินํ

เป็นต้น ความว่า เทพเจ้าชั้นดาวดึงส์สวรรค์ ได้เรียกนรชนผู้เป็นบุคคลเลี้ยงมารดาบิดา มีสัมมาคารวะแก่ผู้ใหญ่ในสกุล มีวาจาไพเราะเจรจาแต่ถ้อยคำอันจะนำให้เกิดมิตรไมตรี หลีกหนีคำส่อเสียดอันยุให้ผู้อื่นแตกจากกัน กระทำตนไว้ในอุบายเครื่องกำจัดโทษคือความตระหนี่ ตั้งตนไว้ดีในสัตย์ในธรรม ครอบงำความโกรธเสียได้ ว่าเป็นสัตบุรุษ ดังนี้ฯ

อันคำว่า "สัตบุรุษ" แปลว่า ผู้มีอัธยาศัยจิตใจอันสงบระงับ จับใจความได้ว่าเป็นคนดี หรือเป็นคนมีสมบัติของผู้ดี ซึ่งบุคคลผู้จะเป็นเช่นนี้ได้ย่อมต้องมีธรรมประจำมั่นอยู่ในสันดาน ข้อนี้ชื่อว่าเป็นรากฐานแห่งธรรมประการอื่นต่อไป อันเป็นปัจจัยประดุจภาคพื้นเป็นที่ยันสำหรับให้ตั้งมั่นในคุณธรรมที่ยิ่งขึ้นไป ธรรมอันประจำมั่นในสันดานของสัตบุรุษนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม คือความรู้

อุปการะที่ท่านทำแล้วและรู้กระทำตอบแทน เมื่อสัตบุรุษยึดคุณธรรมข้อนี้ไว้เป็นหลักเบื้องต้นแล้ว ย่อมสามารถที่จะดำเนินตามคุณธรรมประการอื่นได้โดยไม่ยาก ประดุจไม้ที่หยั่งรากมั่นในแผ่นดิน ย่อมตั้งลำต้นแตกกิ่งผลิใบเผล็ดผลโดยสมบูรณ์ ฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสรรเสริญคุณธรรมข้อนี้ว่าเป็นข้อปฏิบัติของพระอินทร์ผู้ถึงความเป็นเจ้าเป็นใหญ่แห่งเทวดาทั้งหลายในชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเทพเจ้าชั้นนั้นก็ย่อมสรรเสริญบุคคลผู้บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมคือการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นข้อต้นแล้ว และดำเนินตนในข้อวัตรปฏิบัติเป็นลำดับไป ว่าเป็นสัตบุรุษ ฯ

ตามพระพุทธภาษิตที่ได้ยกมาแสดงนั้น ได้แสดงคุณธรรม ๗ ประการว่า เป็นข้อปฏิบัติแห่งท่านผู้เป็นคนดีคือสัตบุรุษ เรียกว่าวัตรบท แปลว่าทางแห่งความประพฤติ มีการเลี้ยงมารดาบิดาเป็นข้อต้น โดยถือว่ามารดาบิดาเป็นบุรพการีผู้กระทำอุปการะอันยิ่งของบุตรธิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะคุณนานาประการ ตั้งอยู่ในฐานเป็นบุคคลพิเศษที่บุตรธิดาจะพึงสักการะเคารพนอบนบนับถือโดย ๓ สถาน ดังพระพุทธภาษิตบรรหารในสพรหมกสูตร ความว่า " มารดาบิดาผู้เอ็นดูต่อประชาคือ

บุตรธิดาของตน จัดว่าเป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ และเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา" ดังนี้ ฯ

มารดาบิดาชื่อว่าเป็นพรหมของบุตรธิดา ก็เพราะว่าท่านเป็นผู้ให้กำเนิดและทรงพรหมวิหาร คือมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไว้ในบุตรธิดา ประดุจว่าพระพรหมซึ่งพวกพราหมณ์ถือว่า เป็นผู้ให้กำเนิดแก่สรรพสัตว์ และคอยพิทักษ์บำรุงรักษาประชาชนชาวโลกทั่วพื้นแผ่นดิน ด้วยทรงพรหมวิหารไว้เป็นอาจิณปฏิบัติประดุจทรงไว้ซึ่งพักตร์ ๔ หน้า ซึ่งจักได้ไว้เหลียบแลดูสรรพสัตว์ทั่วทิศทั้ง ๔ ฯ อนึ่ง มารดาบิดาที่จัดว่าเป็นบุรพาจารย์นั้น เพราะเป็นผู้ฝึกสอนก่อนอาจารย์ทั้งหลาย มีสอนให้รู้จักการกินการนอนเป็นต้น โดยผลแห่งฐานะทั้ง ๒ นี้ มารดาบิดาจึงตั้งอยู่ในที่เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรธิดา คือเป็นผู้ควรที่บุตรธิดาจะพึงนำสักการะมาบูชา เพราะว่าบุตรธิดาผู้มั่นอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติมีการเลี้ยงมารดาบิดาเป็นต้นนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ในสกุล อันเป็นมูลฐานแห่งความเจริญเป็นลำดับไป ฯ

อันบุคคลผู้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่นั้น ได้แก่ผู้ได้นามโวหารว่า วุฑฒบุคคล เมื่อกล่าวโดยทั่ว ๆ ไป ท่านจัดประเภทไว้

เป็น ๓ คือ ท่านผู้สูงโดยชาติที่มหาชนนับถือว่าเป็นใหญ่มีพระราชามหากษัตริย์เป็นต้น ชื่อว่า ชาติวุฑฺโฒ – ผู้เจริญโดยชาติ ท่านผู้สูงอายุ ชื่อว่าวยวุฑฺโฒ–ผู้เจริญโดยวัย ท่านผู้ทรงคุณสมบัติความดีในสันดานมาก ชื่อว่าคุณวุฑฺโฒ–ผู้เจริญโดยคุณ หมายความว่าเป็นผู้ใหญ่โดยชาติความเกิด โดยวัยเพราะมีชีวิตอยู่ได้นาน โดยคุณเพราะมีคุณงามความดีมาก ซึ่งบุคคลผู้เป็นผู้ใหญ่ทั้ง ๓ ประเภทนี้ เป็นผู้ควรแก่การที่จะกระทำอปจายนกรรม คือแสดงความเคารพนอบนบนับถือ เพราะว่าเมื่อบุคคลมาเคารพนอบนบนับถือด้วยอาการอันเหมาะอันควรแล้ว ย่อมอาจเปลื้องคำครหาติเตียนและห้ามกิริยาอันไม่สุภาพเสียได้ ทำตนให้เป็นคนมีอัธยาศัยอันงาม ได้นามว่า ปริสัญญู – ผู้รู้จักประชุมชน เป็นบุคคลอันบัณฑิตจะพึงสรรเสริญ ต้องด้วยคาถาประพันธ์ความว่า " ชนทั้งหลายเหล่าใด เป็นผู้ฉลาดในธรรม มาคำนับนอบนบท่านผู้ใหญ่ผู้เจริญเป็นอาจิณปฏิบัติ ชนทั้งหลายเหล่านั้นอันบัณฑิตจักพึงสรรเสริญในปัจจุบัน และภายภาคหน้าของชนเหล่านั้นก็จักเป็นสุคติ คือไปในทางดีด้วย " ดังนี้ฯ

บุคคลผู้ประพฤติตนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ผู้เจริญในสกุล ไม่เป็นแต่มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อยเท่านั้น ย่อมเป็นผู้

ประกอบพร้อมทั้งถ้อยคำที่เจรจา คือจักเจรจาถ้อยคำอันใดย่อมเป็นไปด้วยความไพเราะเสนาะโสต ไม่เป็นเหตุระคายเคืองหูของผู้ฟัง เป็นอันได้เปลื้องความเดือดร้อนอันจะพึงมีมาเพราะวาจาคำพูด พระวังคีสเถระได้กล่าวเฉพาะพระพักตร์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ปรารภคำพูดที่เป็นสุภาษิต ความว่า "บุคคลพึงกล่าววาจาอันไม่เป็นเหตุทำตนให้เดือดร้อน และไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น นั้นแลเป็นวาจาที่เป็นสุภาษิต" วาจาที่เป็นสุภาษิตนั้นย่อมให้สำเร็จผลคือทำความยินดีให้เกิดแก่ผู้ได้รับฟัง เป็นอุบายเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจเพื่อให้ตั้งอยู่ในไมตรีและทวีความสนิทสนมให้ยิ่งขึ้น ท่านจึงจัดเข้าไว้ในสังคหวัตถุประการหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า ปิยวาจ—ถ้อยคำที่ทำให้เป็นที่รัก ไม่สักแต่เท่านั้น บุคคลผู้กล่าวแต่วาจาเช่นนั้นย่อมละเสียได้ด้วยดีซึ่งถ้อยคำส่อเสียดอันจะยุให้แตกจากกัน เพราะเล็งเห็นโทษทัณฑ์โดยประจักษ์ ซึ่งย่อมชักนำบุคคลแต่ในทางสามัคคี อันเป็นเหตุทวีความเจริญให้แก่หมู่คณะยิ่งขึ้นไป สามัคคีเมื่อมีอยู่ในหมู่ใดคณะใด ย่อมเป็นไปเพื่อความสุขและประโยชน์ไม่มีที่สิ้นสุด ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสสรรเสริญคุณแห่งสามัคคีธรรมคือความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความว่า "ความ

พร้อมเพรียงแห่งหมู่ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเพียรของหมู่คณะที่พร้อมเพรียงกันย่อมนำมาซึ่งความสุข" ดังนี้ ฯ

อันบุคคลผู้จักชักนำบุคคลอื่นได้ในทางสามัคคี ก็เพราะตนมีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เหลียวแล ถึงประโยชน์ของผู้อื่นเป็นสำคัญ ไม่เป็นผู้ตระหนี่จนเกินสมควรไป บุคคลใดไม่เป็นผู้มีความตระหนี่ เมื่อปฏิบัติตนแต่พอดีโดยทางที่ถูกต้องแล้ว บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่า มตฺตญฺญู-ผู้รู้จักประมาณคือความพอดี เพราะเป็นผู้ที่รู้จักประมาณในโภคทรัพย์ ๓ ประการ คือ การแสวงหา การเก็บรักษา และการบริโภคใช้สรอยอาศัย บุคคลผู้รู้จักความพอดีใน ๓ ประการนี้แล้ว ย่อมได้ความอิ่มใจว่าทรัพย์ของตนมีอยู่ในเบื้องต้น เมื่อได้ใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนและบำรุงบุคคลอื่นที่ควรเลี้ยงมีมารดาบิดาและบุตรธิดาเป็นต้น ย่อมได้รับอานิสงส์คือความสำราญกายสบายใจ เมื่อแลเห็นตนเป็นไทยคือไม่ติดขัดเพราะเหตุที่ตนเป็นหนี้เป็นสินบุคคลอื่นอยู่ ย่อมมีใจปลอดโปร่ง จะดำริคิดอะไรก็โล่งไม่ติดขัด เมื่อได้อาศัยโภคทรัพย์เป็นกำลังอุดหนุนให้เป็นอยู่โดยชอบ ไม่ต้องประกอบการอันเป็นส่วนทุจริต ย่อมได้รับผลแห่งชีวิตล้วนแต่เป็นที่เจริญใจฯ ความรู้จักประมาณคือความพอดีนี้ ไม่เฉพาะแต่ส่วน

แห่งโภคทรัพย์เท่านั้น แม้ประการอื่น ๆ ก็ควรรู้จักและใช้ความดีเช่นเดียวกัน คือไม่ว่าจะประกอบกิจการใด ๆ อันความรู้จักประมาณคือความพอดีเข้ากำกับอยู่ด้วย ย่อมอำนวยผลให้สำเร็จสมความมุ่งหมายทุกเมื่อไป สมตามนัยแห่งพระมหาสมณสุภาษิตว่า "มตฺตญฺญุตา สทา สาธุ" ความรู้จักประมาณย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ ฯ แต่เมื่อประสงค์ความเฉพาะการไม่มีความตระหนี่แล้ว ก็ได้แก่ความรู้จักพอดีในโภคทรัพย์ ฯ

บุคคลแม้รู้จักเผื่อแผ่ แต่ถ้าขาดความสัตย์ ก็ขัดต่อการสมาคมสังคมกับผู้อื่น เพราะเป็นผู้ไม่ยั่งยืนในความตั้งใจและถ้อยคำอันควรเชื่อถือ ต่อเมื่อเป็นผู้มีความสัตย์พร้อมทั้งความตั้งใจและวาจา จึงจักชักพาบุคคลอื่นให้นิยมยินดีไม่มีที่สิ้นสุด ความสัตย์เป็นไปในทางจิตก็ได้แก่ความจริงใจ คือประพฤติสิ่งไรก็ให้ได้จริงตามความมุ่งหมาย เป็นปริยายแห่งความเพียร เพราะเป็นเหตุประคองความเพียรไว้ไม่ให้ถอยหลัง มีแต่จะบากบั่นก้าวไปข้างหน้าเป็นนิตย์ ย่อมให้สำเร็จกิจอันเป็นวิสัยแห่งตนโดยไม่ยาก ถึงหากจะมีความขัดข้องในระหว่าง ก็สามารถที่จะฟันฝ่าให้รอดพ้นไปได้ เมื่อเป็นไปในทางวาจาก็ได้แก่คำสัตย์

ซึ่งเป็นถ้อยคำอันมีรสเป็นที่พึงนิยมแห่งบุคคลทั้งหลาย ไม่น้อยไปกว่าคำอ่อนหวาน เพราะสมานน้ำจิตน้ำใจบุคคลอื่นให้นิยมชมชื่นยิ่งกว่ารสทั้งหลาย ฯ แต่คำสัตย์นั้น ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่พึงนิยมยินดีและมีประโยชน์ แต่ถ้าผิดจากธรรมก็อาจที่จะนำความฉิบหายมาให้ได้ในบางคราว เพราะถ้อยคำเช่นนั้นไม่จัดเป็นสุภาษิตแท้ แต่ที่ประกอบด้วยประโยชน์และไม่ผิดธรรมจึงจะจัดเป็นสุภาษิต ฯ

บุคคลแม้ตั้งอยู่ในความสัตย์เช่นนั้นแล้ว แต่ถ้าเป็นผู้ลุอำนาจแก่อารมณ์คือความโกรธ โดยไม่สามารถข่มไว้ได้ในเมื่อมีอารมณ์อันเป็นเครื่องยั่วยวนชวนให้โกรธ เมื่อเป็นเช่นนั้นไมตรีอันมีอยู่ในระหว่างบุคคลแม้จักสนิทสนมกันอย่างไรก็แตกจากกันได้ เป็นปัจจัยให้ก้าวเข้าไปหาความทุกข์ ไม่ได้รับความสุขอันเกิดแต่ความสงบจิต ต่อเป็นคนที่รู้จักข่มความโกรธไว้ได้จึงจักได้รับความสุขกายสบายจิต ไม่ต้องกระวนกระวายเดือดร้อนฯ อันบุคคลผู้จะข่มอารมณ์คือความโกรธไว้ได้ ก็ด้วยเป็นผู้มีอัธยาศัยยินดีในขันติธรรม คือความเป็นผู้อดทนต่อความลำบากในการทำงาน อดทนต่อความเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นธรรมดาของสังขาร และที่เป็นประการสำคัญก็คือความอดทนต่อความเจ็บใจ

ที่บุคคลอื่นกระทำให้เดือดร้อน เมื่อบุคคลมีขันติความอดทนประจำอยู่ในจิตในสันดานแล้ว แม้หากความโกรธจะเกิดขึ้นก็สามารถที่จะบรรเทาเสียได้โดยพลัน ขันตินั้นย่อมเป็นธรรมอันทำให้บุคคลผู้มีอยู่งาม ทั้งกิริยามารยาท ทั้งถ้อยคำสำนวนและโดยเฉพาะจิตใจ ฯ บุคคลผู้มีขันติรู้จักอดได้ทนได้ย่อมเป็นที่นิยมยินดีของผู้อื่น เพราะเป็นผู้ไม่มีความกระทบกระทั่งกับใคร ๆ เป็นผู้มีจิตใจตั้งอยู่ในความหนักแน่นเป็นนิจกาล ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความสงบระงับ จึงนับเข้าในปฏิปทาข้อปฏิบัติของท่านผู้เป็นสัตบุรุษ อันเป็นข้อที่สุดแห่งวัตรบท ๗ ประการ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

คุณธรรมทั้ง ๗ ประการดังวิสัชนามา ย่อมเป็นปฏิปทาข้อปฏิบัติสืบเนื่องกันโดยลำดับ คือความมั่นคงในมาตาปิตุอุปัฏฐานธรรมมีการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นต้น ย่อมเป็นผลที่จะชักนำให้เป็นผู้มีสัมมาคารวะแก่ผู้ใหญ่ผู้เจริญในสกุล ความคารวะเคารพย่อมเป็นมูลเหตุให้เจรจาแต่ถ้อยคำที่อ่อนหวานอันจะทำให้เกิดมิตรไมตรี บุคคลผู้จะสมานมิตรให้เกิดมีไมตรีจิตต่อกัน ย่อมต้องละถ้อยคำอันส่อเสียดยุเขาอื่นให้แตกกันให้ห่างไกล ทั้งต้องเป็นผู้มีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ประโยชน์ให้บุคคล

อื่นได้รับไป และทั้งเป็นคนมีจิตใจซื่อสัตย์สุจริตต่อตนและบุคคลอื่น ซึ่งจะต้องข่มอารมณ์คือความโกรธไว้ให้ได้ จึงจักเป็นปัจจัย ให้สามารถที่จะถนอมน้ำใจบุคคลอื่นไม่ให้แตกจากกัน บุคคลผู้ปฏิบัติได้ดังวิสัชนามานี้ มหาชนย่อมนิยมนับถือ ระบือเกียรติว่าเป็นสัตบุรุษปรากฏได้ในที่ไกล ต้องด้วยนัยแห่งพระพุทธภาษิต ความว่า "สัตบุรุษย่อมปรากฏในที่ไกล ประดุจภูเขาหิมพานฉะนั้น"

เหตุนั้น บัณฑิตสาธุชน เมื่อหวังผลคือความสุขสวัสดิ์อันจะพึงบังเกิดมีเพราะความประพฤติ พึงยึดวัตรบทคือปฏิปทาข้อปฏิบัติทั้ง ๗ ประการ มีการบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเป็นต้น ไว้เป็นหลัก ก็จักสามารถเป็นที่พำนักแห่งตนให้ได้ประสบผลอันเป็นที่พึงพอใจในทางคดีธรรม และนำให้เกิดปีติโสมนัส ด้วยแลเห็นผลแห่งความปฏิบัติ ดังวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ.

จิตตกถา

ของ

พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดงกัณฑ์อุโบสถ ภาคเช้า

ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๘

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

ทุนฺนิคฺคหสฺส ลหุโน ยตฺถกามนิปาติโน
จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหนฺติ ฯ

วันนี้ เป็นวันอุโบสถ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นวันที่รักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย และเป็นวันฟังธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระพุทธานุญาตไว้ในอุโบสถขันธ์คัมภีร์พระวินัย เพราะฉะนั้น วาระนี้จักได้นำธรรมีกถามาแสดง เพื่อเป็นเครื่องเจริญศรัทธาความเชื่อและความเลื่อมใสของสาธุชนผู้สนใจในธรรมปฏิบัติ ฯ

อันการที่สาธุชนทั้งหลายได้บำเพ็ญบุญ มีการให้ทาน รักษาศีล และสดับพระธรรมเทศนาเป็นต้นนั้น จุดประสงค์สำคัญร่วมกันก็คือต้องการสร้างความดีไว้ในตน เพื่อทำตนให้มีความสุขคือความสบายทั้งกายและใจ ที่เรียกว่า "บุญ" ฯ บุญนี้ ว่าโดยที่เกิดมีหลายทาง แต่ก็รวมลงในอโลภะ–ความไม่โลภทาง ๑ อโทสะ–ความไม่คิดร้ายทาง ๑ อโมหะ–ความไม่หลงทาง ๑ ว่าโดยที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญ โดยต้นเค้า ก็ได้แก่ทานอย่าง ๑ ศีลอย่าง ๑ ภาวนาอย่าง ๑ เมื่อว่าโดยผล บุญนี้เป็นชื่อของความสุข เพราะจะนำให้เกิดแต่ความสบาย ตั้งต้นแต่เริ่มคิดเริ่มทำไป ด้วยเรื่องของบุญไม่เกี่ยวแก่การสั่งสมกิเลส มีแต่จะปลดเปลื้องกิเลสให้หมดไป เช่นทานการสละทรัพย์พัสดุเกื้อกูลผู้อื่น ก็เป็นการสละกรรมสิทธิ์ความยึดถือหวงแหน อันเป็นตัวมัจฉริยะตระหนี่และโลภะความโลภนั้นเอง เมื่อสละไปแล้วย่อมได้ความเบาใจ เพราะหมดห่วงใยในการที่จะต้องระวังรักษาทรัพย์พัสดุส่วนนั้นอีก ทั้งจะไม่ต้องประสบความเศร้าโศกและความพิไรรำพันต่าง ๆ เพราะทรัพย์หรือพัสดุอย่างนั้นมาถึงความวิบัติสูญหายสลายไปในภายหลัง ยิ่งกว่านั้น ยังจะได้ปีติว่า กิจอันใดเป็นไปเพื่อความอนุเคราะห์

สงเคราะห์ อันเป็นกิจที่ดีงาม กิจนั้นตนก็ได้ทำแล้วอย่างงดงาม ตามความนิยมของบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น บุญที่สำเร็จผลด้วยทานย่อมเป็นการกำจัดความตระหนี่และความโลภอันเป็นตัวกิเลสแล้วและให้เกิดสุขสบาย ฯ แม้ในศีลและภาวนาก็มีอาการอย่างเดียวกัน คือศีลมีหน้าที่กำจัดโทสะ และภาวนามีหน้าที่กำจัดโมหะอันเป็นกิเลสพวกเดียวกัน เพราะศีลเป็นบีพนวิรัติคืองดเว้นการเบียดเบียน เช่นทางกายก็ไม่ฆ่าใคร ไม่ลักขโมยเข้าของ ๆ ใคร ไม่ทำประเวณีของใครให้เสียหาย ทางวาจาก็ไม่พูดเท็จหลอกลวงใคร ไม่ส่อเสียดยุใครให้แตกร้าว ไม่กล่าวคำผรุสวาทให้เป็นที่เจ็บช้ำน้ำใจใคร ไม่พูดคำที่จะทำใครให้เสื่อมประโยชน์ ศีลมีปกติงดเว้นเช่นนี้ จึงมีหน้าที่กำจัดกิเลสทางโทสะ ส่วนภาวนาเป็นกิริยาที่อบรมฝึกฝนใจเพื่อความสงบ ใจสงบแล้วย่อมได้ปัญญาเกิดดวงตาแลเห็นธรรมตามเป็นจริง อันเป็นเครื่องทำลายความหลงเห็นหรือเห็นผิดซึ่งเป็นกิเลสทางโมหะ เพราะฉะนั้นภาวนาจึงมีหน้าที่สำหรับกำจัดกิเลสทางโมหะ ฯ อันกิเลสคือโลภะโทสะโมหะทั้ง ๓ นี้ เป็นต้นเค้าที่จะก่อให้เกิดกิเลสอย่างอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ทั้งเป็นเจ้าเล่ห์ประกอบด้วยอุบายที่แยบคายก็มาก บางคราวอาจ

ล่อให้เกิดรัก บางคราวอาจยั่วให้เกิดโกรธ บางทีก็ลวงให้เกิดหลง แต่บางขณะก็คุกคามให้เกิดกลัว ซึ่งล้วนแต่ทำใจไม่ให้มีความสงบสุข โลภเกิดขึ้นก็ทำให้ปั่นป่วนดิ้นรนไปแต่ในเรื่องที่อยากได้ โทสะเกิดขึ้นก็ทำให้งุ่นง่านฉุนเฉียวในที่จะทำร้ายผู้อื่น ทำเขาไม่ได้ บางทีก็กลับมาทำตัว โมหะเกิดขึ้นก็ทำให้หลงใหลเคลิบเคลิ้มจนไม่เป็นสมฤดี เรื่องของกิเลสเป็นเรื่องที่ทำทุกข์ทำความลำบากให้แก่ใจทั้งนั้น ใจมีกิเลสมากเท่าใดความทุกข์ความลำบากก็มีมากเท่านั้น ใจไม่มีกิเลสเลย ก็ไม่ต้องทุกข์ต้องลำบากเลย ฯ การที่จะทำใจให้กิเลสเบาบางหรือหมดสิ้นไป ต้องอาศัยทำใจให้เกิดบุญ เพราะบุญเป็นข้าศึกต่อกิเลสโดยตรง คือทานเป็นข้าศึกต่อความโลภ ศีลเป็นข้าศึกต่อความโกรธ ภาวนาเป็นข้าศึกต่อโมหะความหลง ฯ บุญอย่างใดมีมากเท่าใด ก็กำจัดกิเลสอย่างนั้นได้มากเท่านั้น กิเลสเบาบางหรือหมดสิ้นไปเท่าใด ใจก็ได้ความเบาความสบายเท่านั้น ยิ่งหมดไปจนไม่มีเหลือ ก็ยิ่งสุขสบายอย่างล้นเหลือที่เรียกว่าบรมสุขกล่าวคือพระนิพพาน ฯ แต่บุญทั้ง ๓ ประการคือ บุญที่สำเร็จมาจากทานจากศีลและจากภาวนา ตามที่เป็นจริงท่านสรรเสริญบุญที่สำเร็จมาจากภาวนา เพราะจะทำให้

บรรลุบรมสุขได้เร็วกว่าทานและศีล แต่ว่าสำหรับสามัญชนผู้ที่มีวาสนาบารมียังอ่อน ก็ต้องบำเพ็ญทานและบำเพ็ญศีลไปก่อน เพราะทานและศีลเป็นบันไดเบื้องต้นแห่งการบำเพ็ญบุญ เพื่ออบรมบารมีธรรมให้แก่กล้า เพราะเหตุนั้นการบำเพ็ญบุญทางพระศาสนาจึงต้องมีเป็น ๓ ทาง ฯ ใน ๓ ทางนั้น บุญที่สำเร็จมาจากภาวนา คือบุญที่เกิดจากการอบรมฝึกฝนจิตเป็นทางที่สำคัญ เพราะเป็นจริยาที่นิยมของบัณฑิตทุกหมู่เหล่า แม้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นยอดของบัณฑิตเห็นปานนั้น ก็ยังทรงสรรเสริญว่าเป็นการดี จึงได้โปรดประทานพระพุทธานุสาสนีไว้ ดังได้ยกมาเป็นหัวข้อเทศนา ณ เบื้องต้นนั้นว่า

ทุนฺนิคฺคหสฺส ลหุโน ยตฺถกามนิปาติโน
จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ ฯ

ความว่า การฝึกจิตซึ่งเป็นธรรมชาติเบา ข่มยาก และมีปกติคอยตกไปในความใคร่ เป็นการดี (เพราะว่า) จิตที่ได้รับการฝึกแล้ว มีแต่นำให้เกิดสุข ดังนี้ ฯ คำว่าจิตในที่นี้ ท่านประสงค์นามธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่สำหรับคิด ต่างจากมโนและวิญญาณ ซึ่งเป็นแต่เพียงอาการของจิต มโนเป็น

อาการมีหน้าที่สำหรับน้อมไปหาอารมณ์ ส่วนวิญญาณเป็นอาการสำหรับรู้สึกอารมณ์ เป็นชนิดเจตสิก เพราะเป็นธรรมเกิดจากจิต ไม่ใช่ตัวจิต เหมือนแสงสว่างที่เกิดจากไฟ เป็นอาการของไฟ ไม่ใช่ตัวไฟฉะนั้น ฯ จิตคือความคิดนี้ ถ้าคิดในทางดี เป็นฝ่ายกุศล เรียกกุศลจิต ถ้าคิดในทางชั่ว เป็นฝ่ายอกุศล เรียกอกุศลจิต ถ้าคิดในทางไม่ดีไม่ชั่วเป็นกลาง ๆ เรียกอัพยากตจิต ฯ จิตนี้เป็นหัวหน้าเป็นประธานของธรรมทั้งหลาย บรรดาการงานที่ทำด้วยกายหรือด้วยวาจา จะเป็นดีหรือชั่วก็เพราะจิต สุขทุกข์ที่จะพึงประสบในภพอันเป็นปัจจุบันชาตินี้ ก็เพราะจิต เมื่อจิตดี สิ่งที่ทำ คำที่พูดก็พลอยดีไปตามจิต ผลที่เกิดเป็นสุขคอยตามติดสนองให้เหมือนเงาที่ตามตัว เมื่อจิตชั่วก็พลอยชั่วไปตามจิต ผลที่เกิดก็เป็นทุกข์คอยตามติดอำนวยให้เหมือนล้อเกวียนที่หมุนไปตามเท้าโคผู้ลากไปอยู่ฉะนั้น ฯ เพราะเหตุนั้น การฝึกจิตจึงเป็นการดี แม้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ตรัสยืนยันไว้ ความว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมเอกชนิดอื่นเหมือนจิตเลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตที่บุคคลฝึกฝนแล้ว คุ้มครองรักษาและ

สำรวมแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่" ดังนี้ฯ อันคำว่าฝึกในที่นี้ ท่านหมายเอากิริยาที่ข่มที่ปราบหรือที่ทรมาน ไม่ให้มีความฟุ้งซ่านและซบเซา ด้วยอำนาจความคิดผิดเห็นผิด เพลิดเพลินหลงใหล ซึ่งเป็นอาการของความประมาท เพราะจิตที่มีอาการเช่นนั้นเป็นจิตชั่ว อาจทำให้คนเป็นไปต่าง ๆ เช่นคราวประสบอารมณ์ที่ชอบใจ เป็นต้นว่าลาภยศเพียงเล็กน้อยก็ปล่อยความสูงเสียจนเหลิง กำเริบจนลืมตัว ทำตนเหมือนฝูงลา ที่ท่านกล่าวเปรียบไว้ในคาถาว่า

วาโลทกํ อปฺปรสํ นิหีนํ ปีตฺวา มโท ชายติ คทฺรภานํ ฯ

ความว่า เพียงเหตุที่ดื่มกินแต่ของเลว มีรสจืดเพียงน้ำหางความเมายังมีได้แก่ฝูงลา ดังนี้ฯ ครั้นได้ประสบอารมณ์ที่ไม่ชอบใจ เช่นความเสื่อมลาภถอดยศถูกนินทาหรือได้ทุกข์ ก็ถึงความละห้อยซบเซาจนไม่เป็นสมฤดี แสดงอาการดุจบุคคลวิกลจริต บางทีกลับหลงคิดใช้เครื่องแก้ในทางที่ไม่ชอบ เช่นดื่มสุราหรือยาพิษซ้ำลงไปอีก ด้วยเข้าใจว่าเป็นเครื่องแก้ แต่ที่แท้ก็คือถมตนให้หนักลงไป เพราะเป็นเหมือนล้างของสกปรกด้วยน้ำไม่สะอาด จะได้ความหมดจดมาแต่ไหนฯ การที่จิตมีอาการ

เป็นไปต่าง ๆ เช่นนั้น ก็เป็นเพราะจิตไม่ได้รับความฝึกฝน อัน จิตที่ไม่ได้รับความฝึกฝนนั้น ย่อมทำบุคคลให้เข้าใจผิดคิดผิด ต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นทางแห่งความหลงความเขลา เพราะเหตุนั้น ผู้มีปัญญาจึงนิยมการฝึกฝนจิต เพราะจิตที่ได้รับการฝึกฝนแล้ว เป็นจิตที่ควรแก่การงาน เป็นเหตุให้รู้เท่าทันธรรมดาที่เป็นไป ทำความเข้าใจให้ถูกให้ตรงตามเป็นจริง ฯ

ก็อะไรเล่าเป็นตัวธรรมดา ความแปรปรวนของอารมณ์ไม่อยู่ที่คงที่ได้ นี่คือตัวธรรมดา ฯ เพราะอารมณ์ทุกชนิด ทั้งที่ชอบทั้งที่ไม่ชอบ ย่อมไม่พ้นไปจากความแปรปรวนได้ ต้องตกอยู่ในวิสัยของธรรมดา คือความแปรปรวนทั้งสิ้น ฯ สิ่งใดมีความแปรปรวน สิ่งนั้นชื่อว่าไม่เที่ยง เพราะอาการที่แปรปรวน ก็คืออาการที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะจะทนให้เที่ยงไม่ให้แปรปรวนไม่ได้ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัว เพราะไม่มีตัวจะให้บังคับไม่ให้เป็นทุกข์ได้ ธรรมดามีอยู่เท่านี้ ที่เรียกว่าวิปริณามธรรม เพราะมีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงเป็นไปอยู่เสมอ ส่ออาการเป็น ๓ อย่าง คือ อนิจฺจํ ไม่เที่ยง ทุกฺขํ เป็นทุกข์ อนตฺตา ไม่มีตัวมีตน

ให้บังคับได้ ฯ อาการทั้ง ๓ นี้มีรวมอยู่ในที่แห่งเดียว คือใน วิปริณามธรรม จะแยกออกจากกันไม่ได้เลย เหมือนแสงสว่างกับความร้อน จะแยกออกจากไฟไม่ได้ ฉะนั้น ฯ โลกธรรม คือ ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ก็คือวิปริณามธรรมนั้นเอง เมื่อเพ่งตามอารมณ์ที่ปรากฏแก่ใจก็เป็นสอง คือชอบกับไม่ชอบ เมื่อเพ่งตามธรรมดาก็เป็นอย่างเดียวคือแปรปรวน แต่ถ้าเพ่งตามอาการก็เป็น ๓ คือไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น โลกธรรมคือลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น ก็คือตัวธรรมดา หรือตัววิปริณาม-ธรรมนั้นเอง ฯ การพิจารณาโลกธรรมมีลาภเป็นต้นนั้นให้เห็นด้วยน้ำใจ คือให้เห็นด้วยปัญญา จนอาการที่แปรปรวนนั้นปรากฏแก่ใจ ไม่สักแต่ว่าจำได้แล้วนึกรู้สึกไปตามจำ ท่านเรียกว่ารู้เท่า คือธรรมดามีเท่าใด ใจก็รู้เท่านั้น ธรรมดาเป็นอย่างใด ใจก็รู้เป็นอย่างนั้น ไม่เกินขึ้นไปไม่ต่ำลงมา กิริยาที่รู้ดังนี้ในโลกธรรมสูตรเรียกว่า ปชานาติ แปลว่ารู้เท่า อีกอย่างหนึ่งความรู้สึกทันในอารมณ์ที่มากระทบ เหมือนตาเห็นรูปในทันทีอย่างนี้ในพระสูตรนั้น เรียกว่าปฏิสญฺจิกฺขติ แปลว่ารู้สึกทัน ฯ

กิริยาที่รู้เท่าและรู้ทัน รวมเรียกว่ารู้เท่าทันฯ อันการรู้เท่าทันธรรมดาของอารมณ์ว่าเป็นอย่างไรดังกล่าวมา เป็นตัววิปัสสนาญาณคือรู้ด้วยปัญญาอันเห็นแจ้งตามเป็นจริง เป็นเหตุให้เกิดนิพพิทาวิราคะ คือความเบื่อหน่ายไม่อยากได้ใคร่ดีในสิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตานั้น เพราะรู้เช่นเห็นชนิดเสียแล้วว่า สิ่งเหล่านั้นถึงจะดีเลว น่าชอบใจรักใคร่ หรือไม่น่าชอบใจไม่น่ารักใคร่อย่างไรก็คงตกอยู่ในวิสัยของวิปริณามธรรม คือมีแล้วก็กลับไม่มี เกิดแล้วก็ดับ รวมแล้วก็ต้องพรากปราศจากไปเป็นดังนี้เหมือนกันหมด เมื่อความเบื่อหน่ายเกิดแล้ว นนฺทิ–ความยินดีเพลิดเพลินซึ่งมีประจำสันดานของบุคคลก็ถึงความอันตรธานดับศูนย์หายไป นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ เมื่อเบื่อหน่ายไม่มีนันทิแล้ว จิตก็วิราคปราศจากราคานุสัยหมดรักหมดพอใจในสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด วิราคา วิมุจฺจติ เพราะหมดรักจิตก็พ้นอาสวะคือหมดยึดหมดถือด้วยอำนาจอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น แต่นั้นก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่า สิ้นชาติสิ้นภพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ไม่ต้องทำกิจที่เคยทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกต่อไป เป็นอันว่าได้ถึงทุกขักขัยบรรลุปรมัตถสุข คือนิพพาน เลิกเกิด

เลิกตายเลิกยุ่งต่าง ๆ กันได้ เพราะสิ้นชาติสิ้นภพสิ้นเรื่องที่จะต้องคิดต้องทำหมดแล้ว ฯ อันจิตที่ได้รับการฝึกฝน ย่อมทำบุคคลให้ได้ประสบสุขอย่างสูงคือพระนิพพาน เพราะเหตุนั้นบุคคลผู้มีปัญญาจึงนิยมการฝึกฝนจิต เพราะเป็นการดี สมดังพระบาลีที่ได้ยกเป็นหัวข้อเทศน์ข้างต้น ซึ่งมีเนื้อความดังได้วิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สาธุชนผู้มีปัญญา เมื่อปรารถนาสุข พึงฝึกฝนจิตของตนด้วยการบำเพ็ญบุญ คือ พึงป้องกันความชั่วที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ที่เผลอไผลทำให้เกิดแล้ว พึงละเสีย ส่วนความดีอันใดอันเป็นวิสัยของสาธุชนจะพึงได้พึงถึง คือประพฤติปฏิบัติได้เท่าใดก็จักได้บำเพ็ญเพื่อความสุขความเจริญแก่ตนได้เท่านั้น และจักเป็นทางให้ได้ประสบความสุขยั่งยืนโดยสมควรแก่ความประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ ทุกประการ ด้วยประการฉะนี้ ฯ.

สันตธรรมเทศนา

ของ

พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดงเป็นกัณฑ์อุโบสถ

ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๒๓ สิงหาคม ๒๕๐๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ สนฺตา วาจา จ กมฺม จ

สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส อุปสนฺตสฺส ตาทิโนติ ฯ

วันนี้เป็นวันบุรณมีดิถีเพ็ญแห่งสสวนมาส เป็นวันที่รักษาอุโบสถศีลของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย และเป็นวันฟังธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระพุทธานุญาตไว้ในอุโบสถขันธ์คัมภีร์พระวินัย เพราะฉะนั้นบัดนี้จักได้นำธรรมีกถามาแสดง เพื่อเป็นคติแนวทางแห่งธรรมปฏิบัติสำหรับสาธุชนพุทธบริษัท พอสมควรแก่เวลา ฯ

การที่สาธุชนทั้งหลายผู้สนใจปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จุดมุ่งประสงค์สำคัญก็คือความสุขและความสงบสงัดจากความเดือดร้อนกังวลด้วยประการทั้งปวง แต่ความประสงค์เช่นนั้นจะสำเร็จเป็นไปได้ ต้องอาศัยทำใจให้สงบระงับ ถ้าใจยังไม่มีความสงบระงับแล้ว ก็ยากที่จะประสบสันติสุขเช่นนั้นได้ ปัจจัยสำคัญที่ทำใจบุคคลให้ปราศจากสันติความสงบก็คือกิเลส อันได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ฯ สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งไม่ให้ทำความชั่ว ก็คือให้เว้นจากโลภ โกรธ หลง ทรงสอนให้ทำความดี ก็คือไม่ให้โลภ ไม่ให้โกรธ ไม่ให้หลง แต่การที่จะทำดังนั้นได้สำเร็จก็อยู่ที่ใจ ฉะนั้นจึงทรงแนะให้ทำใจให้ผ่องใส เพราะใจเป็นสำคัญ ใจเป็นใหญ่ ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จอยู่ที่ใจ ถ้าใจเศร้าหมองแล้ว จะพูดหรือจะทำก็ล้วนเป็นความเศร้าหมอง คือเป็นความชั่วนั้นเอง ประดุจล้อเกวียนติดตามรอยเท้าโคตัวลากไปอยู่ฉะนั้น ถ้าใจผ่องใสแล้วจะพูดหรือจะทำก็ตาม ล้วนเป็นความผ่องใสคือเป็นความดีไปตาม ประดุจเงาที่ตามตัวไปฉะนั้น ท่านพระอริยบุคคลมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านได้ทำใจของท่านให้ผ่องใสแล้ว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจเหล่านั้น เป็นผู้รู้แล้วโดยชอบ จึงเป็นผู้พ้น

แล้ว มีใจสงบระงับ เป็นผู้คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือแปรปรวนไปตามกิเลสเหล่านั้น ครั้นแล้วท่านก็ได้ประกาศหลักสัจจธรรมเหล่านั้นไว้เป็นหลักฐาน ดังพระพุทธภาษิตบรรหารที่ได้ยกมาเป็นอุทเทศบทนั้นว่า

สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ สนฺตา วาจา จ กมฺม จ
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส อุปสนฺตสฺส ตาทิโน ฯ

แปลโดยความว่า ท่านผู้รู้โดยชอบด้วยเหตุผล เป็นผู้พ้นแล้ว เป็นผู้สงบระงับ และเป็นผู้คงที่ไม่หวั่นไหว ท่านมีใจสงบเพราะใจสงบนั้นแล เป็นเหตุให้วาจาและการกระทำคือกายสงบด้วย ฯ ตามนัยแห่งพระพุทธภาษิตนี้ แสดงว่า ท่านผู้มีใจผ่องใสปราศจากกิเลส เป็นผู้สงบระงับพร้อมด้วยกายวาจาใจ เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงหลุดพ้นแล้วโดยชอบด้วยเหตุผล จึงสามารถปฏิบัติตนและดำรงตนให้ตั้งอยู่ในความรู้โดยชอบนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงไปโดยอย่างอื่น เป็นผู้คงที่ไม่หวั่นไหวด้วยประการไร ๆ

บัดนี้จักวิสัชนาอรรถธรรมตามพระพุทธภาษิตนี้โดยประสงค์ อันความเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงหลุดพ้นแล้วโดยชอบด้วยเหตุผลนั้น ก็คือความที่พิจารณาเหตุผลให้เห็นแจ้งประจักษ์แล้วพยายามทำตนให้หลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งความเห็นนั้น ฯ ความ

เห็นที่ชอบด้วยเหตุผลนั้น คือความเห็นที่เป็นเหตุสงบระงับ เช่น เห็นว่า ความกระวนกระวายของจิตย่อมเกิดขึ้น ด้วยอำนาจแห่งอภิชฌาความเพ่งเล็ง ความอยากได้ ความโลภ ความทะเยอทะยานในทางที่ผิด และตนไม่สามารถ ๑ ด้วยอำนาจแห่งโทสะความโกรธ พยาบาทปองร้าย ความอิสสาริษยา ความทะเลาะวิวาท ๑ ด้วยอำนาจแห่งโมหะความหลงมัวเมาด้วยลาภความได้ ด้วยยศ ความมีชื่อเสียง ด้วยสรรเสริญความเยินยอ และด้วยสุขความชอบสบายในทางที่เจือด้วยทุกข์ และความหลงตน ๑ เหล่านี้แต่ละประการย่อมเป็นเหตุความไม่สงบระงับ เพราะความโลภเกิดขึ้นแล้ว ย่อมปรารถนากระทำให้ได้มา ครั้นได้มาแล้วไม่พอ หรือได้มาแล้วสลายไป พ้นจากความเป็นเจ้าของไป หลุดมือไป หรือได้มาแล้วไม่รู้จักอิ่ม ได้มาแล้วก็หวงไว้ห่วงไว้ไม่สามารถจะออกจากไปได้ จึงเป็นห้วงให้จมอยู่ในความไม่สงบจิต เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เกิดความเศร้าโศกเสียดายอาลัยเดือดร้อนกระวนกระวายด้วยประการต่างๆ ตามความแปรเปลี่ยนของสิ่งนั้นๆ หรือโทสะความที่เกิดกระทบกันแล้วโกรธ พยาบาทปองร้ายกัน อิสสาริษยากัน คอยแก่งแย่งตัด

รอนกัน ถือเขาถือเราว่า เขาอย่างไร เราอย่างไร เขาดูหมิ่นเรา เห็นเราเป็นคนเลวด้วยประการไร ๆ หรือเห็นว่า เขาเป็นคนเลวกว่าเรา ไม่พอที่จะเสมอเรา ไม่พอที่จะโต้ตอบเรา เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเกิดการกระทบกระทั่งกันขึ้นเป็นธรรมดา เมื่อเกิดการกระทบกันขึ้นแล้ว ความสงบก็ย่อมไม่มี เมื่อความสงบไม่มีแล้ว ความเดือดร้อนความกระวนกระวายเพราะเรื่องนั้น ๆ ก็ย่อมติดตามมา ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่ผู้ที่ถูกโกรธ ถูกประทุษร้าย ถูกเกลียดชังเท่านั้นที่จะเดือดร้อนแม้ผู้ที่โกรธ ที่ประทุษร้าย ที่เกลียดชัง ก็ย่อมเดือดร้อนด้วย หรือโมหะความหลง คือหลงรัก หลงชอบ หลงเกลียด หลงชัง หลงลาภ หลงยศ หลงสรรเสริญ หลงสุข และหลงตน เห็นตนเป็นสำคัญ เห็นตนเป็นคนสามารถเพียงคนเดียว เห็นคนอื่นสู้ตนไม่ได้ เป็นคนไม่มีเหตุไม่มีผลไม่รู้จักผิดชอบชั่วดีบาปบุญคุณโทษประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ทำอะไรก็ทำไปตามอารมณ์ คือสุดแต่อารมณ์จะรักจะชอบจะโกรธจะเกลียดอย่างไรทำไปตามอารมณ์นั้น ไม่นึกถึงบุคคลอื่นว่าจะเป็นอย่างไร ไม่นึกถึงความผิดความเสียหายว่าจะมีจะเป็นประการไร ทำไปตามใจอารมณ์ ประกอบกิจธุระให้เกิดความเดือดร้อนเนือง ๆ

เมื่อเป็นเช่นนี้จักหาความสงบมาแต่ไหน เหตุนั้นกิเลสทั้ง ๓ ประการ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนให้เกิดความไม่สงบ ให้เกิดความกระทบกระทั่งด้วยประการทั้งปวง ท่านเปรียบกิเลส ๓ ประการนี้ว่าเป็นประดุจไฟ เพราะเหตุเผาจิตสันดานให้เร่าร้อนอยู่เป็นนิจ ดังพระพุทธภาษิตว่า

ราคคฺคิ ฑหติ มจฺเจ นเร กาเมสุ มุจฺฉิเต เป็นต้น

แปลความว่า ไฟคือราคะย่อมเผาบุคคลผู้หมกมุ่นในกามารมณ์ ไฟคือโทสะย่อมเผาบุคคลผู้มีจิตพยาบาทโกรธเคืองปองร้ายเขา ไฟคือโมหะย่อมเผาบุคคลผู้หลงงมงายไม่ฉลาดในอริยธรรม ดังนี้ ฯ เพราะฉะนั้น ท่านพระอริยบุคคลท่านจึงดับไฟคือกิเลสเหล่านี้เสีย แต่การดับของท่านนั้นไม่ได้ไปดับที่ไฟคือราคะ หรือโลภะ โทสะ โมหะนั้น ท่านเอาใจของท่านให้พ้นไปจากไฟเหล่านั้น ประดุจบุคคลผู้หนีจากไฟไม่ให้ไฟมาร้อนตนฉะนั้น ฯ

แต่เราทั้งหลาย เป็นเพียงปุถุชนหรือเป็นกัลยาณชนคนดีงาม ไม่จำเป็นที่จะไปทำให้เป็นไปถึงอย่างนั้น เป็นแต่เพียรพยายามที่จะดำเนินตามท่าน หากบุญบารมีแก่กล้าก็ย่อมจะผ่านพ้นจากกิเลสเครื่องเร่าร้อนเหล่านั้นในอวสาน ให้มนสิการให้รู้

โดยรอบคอบว่า โลภะความโลภอยากได้ โทสะความโกรธพยาบาทปองร้าย โมหะความหลงมัวเมาด้วยประการต่าง ๆ เป็นประดุจไฟที่เผาจิตสันดานให้เร่าร้อนอยู่เป็นนิจ เมื่อจิตเร่าร้อนด้วยเพลิงกิเลสเช่นนี้แล้ว ย่อมไม่เห็นอรรถะคือประ-โยชน์ที่จะพึงได้พึงถึง และไม่เห็นธรรมะ คือความรู้จักเหตุผลผิดชอบชั่วดีบาปบุญคุณโทษตามความเป็นจริง จึงเป็นเหตุให้ไม่สงบ เป็นเหตุให้เดือดร้อนกระวนกระวาย เป็นเหตุให้หวั่นไหวไปตามอารมณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ จิตไม่คงที่จึงหาความสงบระงับไม่ได้ การที่จักเป็นผู้มีความสุข ความสงบ คงที่อยู่ได้ ก็ด้วยทำใจของตนให้ผ่องใสไม่ให้เดือดร้อนกระวนกระวายไปด้วยกิเลสคือโลภ โกรธ หลง ได้แก่ทำใจของตนให้เป็นคนไม่โลภ คือมีเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกันในทางที่ชอบด้วยเหตุและผล ไม่ทำตนให้เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ยอมเสียสละบริจาคแบ่งปันลาภผลที่ตนได้มาโดยชอบ ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้รับไป ด้วยการพิจารณาแล้วให้ ไม่ใช่ให้ไม่ใช่เสียสละด้วยความหลงงมงาย ใครมาว่าอย่างไรก็ยอมให้เขาไปเสียหมด ไม่ว่าจะผิดชอบอย่างไร อันเป็นความเดือดร้อนแก่ตน และเป็นการทำบุคคลผู้ได้รับให้เสียคนไปอีกด้วย ๆ หรือ

ไม่โกรธ มีจิตเมตตากรุณาต่อกันและกัน คิดเห็นประโยชน์และความสุขของกันและกัน คือเรารักสุขเกลียดชังทุกข์ฉันใด คนอื่นสัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดชังทุกข์ฉันนั้น แล้วไม่ผูกความโกรธเข้าไว้ ไม่พยาบาทปองร้ายใคร ไม่อิสสาริษยาใคร พลอยอนุโมทนายินดีไปกับด้วยความสำเร็จและความสุขของผู้อื่น ฯ หรือไม่หลง คือใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผลโดยความเป็นจริงให้แจ้งประจักษ์ ไม่รักตนไม่หลงตนแล้วเข้ากับตน ไม่เข้ากับบุคคลอื่นอันเป็นที่รัก ไม่ทำอะไรที่จักเป็นไปตามอารมณ์ คิดเห็นผลได้ผลเสียโดยตระหนัก มีความเป็นอยู่พอปานกลางพอที่จะยังชีวิตให้เป็นไปด้วยดี พยายามทำตน อบรมตน ปฏิบัติตน ดำรงตน ไม่ให้โลภ ไม่ให้โกรธ ไม่ให้หลง ให้ความโลภ ความโกรธ และความหลง บรรเทาเบาบางไปจากจิตสันดานโดยลำดับ เมื่อใจสงบระงับไปตามลำดับอย่างนี้แล้ว กายก็จักสงบระงับไปตาม เพราะคนมีใจสงบระงับดีแล้ว กายก็ต้องไม่ไปเบียดเบียนชีวิตและความสุขของผู้อื่นแน่ ต้องไม่ลักทรัพย์สมบัติหรือถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้แน่ และต้องไม่เบียดเบียนคู่ครองของบุคคลอื่นเป็นแน่ ด้วยมีใจเป็นธรรมสงบอยู่ เพราะไม่ปรารถนาที่จะเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือด

ร้อน จักกล่าววาจาใด วาจานั้นก็จะสงบระงับ พูดจริงพูดตรง ตามเรื่องที่เป็นจริง ไม่ส่อเสียดยุยงให้ใครแตกจากกัน แต่พยายามพูดให้เขาสมานสามัคคีปรองดองกัน ให้ชอบพอสนิทสนมกัน มีนัยน์ตาแลดูกันด้วยน้ำจิตที่มีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่กล่าววาจาอันเป็นเหตุให้กระทบกระทั่งใจเป็นที่โกรธเคืองของผู้อื่น และจักพูดอะไร ก็ให้เป็นหลักฐานที่เชื่อฟังได้ อาศัยประโยชน์ อาศัยธรรมกล่าวด้วยเมตตาจิต นำผู้ฟังให้ได้ประโยชน์ด้วยทางปฏิบัติ พยายามทำตน อบรมตน ให้สงบระงับด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อย่างนี้ เมื่อทำใจให้สงบระงับได้เพียงไร กายวาจาก็จะสงบระงับได้เพียงนั้น คือเมื่อใจสงบ กายก็สงบ และวาจาก็สงบไปตาม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สุขคือความสงบก็จะเกิดแก่ตน เป็นความสุขที่สงบ เป็นความสุขที่เย็น ไม่ต้องเดือดร้อนกระวนกระวายไปตามอารมณ์และสถานะการณ์นั้น ๆ ถึงแม้ปรารถนาที่จะได้วัตถุอย่างไร ก็ยินดีที่จะได้วัตถุอย่างนั้น โดยธรรมโดยสุจริต จักกล่าวถ้อยคำอะไรออกมาก็กล่าวโดยสุจริต จักทำอะไรก็อยู่เป็นสุขไม่เบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็จะได้ชื่อว่า เป็นผู้พ้นแล้ว เป็นผู้สงบระงับ

และเป็นผู้คงที่ไม่หวั่นไหว เป็นผู้ได้ประสบสันติสุข อันเป็นความสุขที่พึงปรารถนา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สาธุชนสัปบุรุษทั้งหลาย ผู้สดับพระธรรมเทศนาและปฏิบัติอยู่ จงพยายามที่จะรู้ จงพยายามที่จะสงบระงับใจ กายจะได้สงบ วาจาจะได้สงบ เมื่อได้ความสุขคือความสงบแล้วนั้นแล ย่อมเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ได้ประสบสันติสุขคือความสงบอันเป็นที่น่าปรารถนา เป็นความสุขอันเย็น เป็นความสุขที่ไม่ต้องเดือดร้อนกระวนกระวาย ไม่ต้องเสียดายอาลัยความสุขที่ล่วงไปแล้ว เพราะเป็นความสุขอยู่เสมอ ไม่ต้องไปทะเยอทะยานอยากได้ความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะมีความรู้สึกพอใจอยู่แล้วด้วยความสุขคือความสงบระงับนั้น ๆ นี่เป็นผลสำเร็จแห่งการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นความสุขที่บุคคลพึงปรารถนาฯ

เพราะฉะนั้น สาธุชนผู้มีปัญญาพึงพิจารณาแล้วปฏิบัติดำเนินการให้เป็นไปโดยสมควรแก่จริตอัธยาศัย ให้ได้ผลแห่งความปฏิบัติโดยสมควรแก่ความประพฤติปฏิบัติของตนๆ นั้นทุกประการ โดยเทศนาบริหาร ดังวิสัชนามาโดยประสงค์ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ.

พิมพ์ที่ ร.พ. สุทธิสารการพิมพ์ 443 โพธิ์สามต้น ถนนอิสรภาพ ธนบุรี โทร. 61768
นายสุรพงษ์ เขียวสุทธิ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา 2509

ปราภวสูตร

โย มาตรํ ปีตรํ วา ชิณฺณกํ คตโยพฺพนํ
ปหสฺนโต น ภรติ ตํ ปราภวโต มุขํ

๏ ลูกใดไม่รับเลี้ยง ขนนี
พระชนกปกเกศ เกิดเกล้า
ดวงใจไม่ไยดี ปฏิบัติ ท่านนา
ลูกนั้นจักพลันเข้า เขตร์คุ้งฉิบหาย

